

RAPPORT

10

KULTURFÖRETAGAREN -  
KONSTNÄR, ENTREPRE-  
NÖR OCH EKONOM  
14-15 mars 2003  
HULTSFRED

**Att vara fri ...**

... och skapande men trygg och nyttig. Under Yvonne Rocks ledning samtalande 80 personer om sina egna och andras roller och förhållningssätt till sitt arbete, sitt konstnärskap och till de trygghetssystem som finns i samhället. Kulturen är en basnäring och därmed en viktig del i vår infrastruktur! Är det ett påstående som är så självklart för alla? Är i så fall synen på konstnären/kulturarbetaren densamma som på industriarbetaren, jordbrukaren? Vill de utövande konstnärerna bli betraktade på samma sätt?

Det är påfallande hur samhället uttrycker sitt stora behov och uppskattning av kulturens utövare, hur man nämner kulturen som ett viktigt led i lokalsamhällets utveckling och attraktionskraft. Det är också tydligt att näringspolitik, arbetsmarknadens system och kulturpolitiken inte alltid sammanfaller i sina regelverk.

Konstnären är inte lätt att handskas med! Hon stämmer inte alltid in i bilden av hur man bör vara organiserad.

Men bör vi använda näringspolitiska argument istället för kulturpolitiska? Ger vi då upp vårt mål och vår frihet?

*Lasse Ernst*

LOKAL KULTUR är ett programområde inom Stiftelsen framtidens kultur.

## Konstnärens många roller



*foto: Tomas Forssell*

### Från skoldans till Utvecklingscentrum

Putte Svensson inledde det tionde seminariet på temat Lokal Kultur i Hultsfred, den plats i Småland där ett gäng ungdomar började med skolfester och därmed startade en utveckling som inneburit en "värdeförädling" och nu blivit aktiebolag med dotterbolag och ägare till huset Metropol som rymmer 15 företag med ca 70 anställda. RockCity ser sig idag som en mötesplats för företag, festivaler, forskning och utveckling. En mötesplats där man berikar varandra. Putte Svensson berättade om vägen dit och avslutade med att tala om de trender han ser;

- Framgång nås genom blåögdhet – inte med begränsningarna för ögonen. Vi har gjort resan från den aningslöse till den strategiske. - Image blir viktigare än fakta.

- Konstnärer och berättare blir viktiga makthavare. - Skapa din affärsidé annars gör någon annan det. - Visioner skapar framtiden.

- Då man läser industrins platsannonser slås man av att de egenskaper som efterfrågas är just de som kulturarbetaren har.

- Man vet aldrig vilket litet initiativ som kan bli ett stort projekt eller den nya tidens näringsliv, säger Putte som varit med på hela resan från skoldanserna till det nya Hultsfred.

### Den ofrivillige företagaren

Lotta Lekvall och David Karlsson har gjort en studie av kultur, ekonomi och företagande och de ser kulturbranschen som en i vissa avseenden omogen bransch där konstnärens egen självbild ibland är hindrande.

- De kulturpolitiska målen med konstnärlig kvalitet etc. befinner sig i konflikt med arbetsmarknads- och näringspolitiska mål. Det finns en risk i att använda näringspolitiska argument och det måste vi vara medvetna om.

Orsaken till varför företagsstöd inte används i så stor utsträckning för kulturen ligger dels i självbilden och dels i att rådgivarna vet för lite om kultursektorn.

Kulturföretagare skulle ha mycket att vinna på samarbete. I denna bransch där konsumtionen har en positiv ackumulerande effekt konkurrerar inte de olika företagen med varandra - utan tvärtom, ju mer som konsumeras desto mer blir efterfrågat. Med enkla medel - sakkunskap, rådgivning och praktisk hjälp, kan kultursektorn stärkas. I sin rapport ger de åtta konkreta förslag till hur detta kan göras förkortat i åtta ord: Rådgivning, Företagsutveckling, Företagsservice, Utbildning, Inkubator, Riskkapital, Mötesplats och Språkrör.

## Infrastrukturell effekt

Sverige ligger i topp när det gäller statligt stöd till kulturen. Det finns fler personer som vill jobba med kultur än de som vill betala för kultur.

Erik Dahlrot hade en diskussion om den fria kulturen - vad är den fri från? Fri att göra, fria resurser...?

Kulturdepartementets budget på 4 miljarder ska användas till att utveckla och synliggöra konsten och kulturen medan AMS 1,3 miljarder används för att bl.a. göra kulturen mer marknadsanpassad.

- Ingen annan sektor är så beroende arbetsmarknadspolitiken. 25 % av statens stöd till kulturlivet kommer via AMS, säger Erik.

Även i regionalpolitiken talar man om kulturens nyttigheter men konstnären själv får sällan själv betalt utan vinsten som samhället/människor/näringslivet får är ökad livskvalitet, hotellnätter, tillresande, inflyttande mm. Men ibland förlorar kulturen i ett samhällsspel: Norrköpings bibliotek är ett exempel där man bl.a. genom ändrade öppettider ökade besökssiffrorna men sen var tvungna att minska tillgängligheten igen därför att biblioteket även började användas av missbrukargrupper. Kulturen fick betala det de sociala myndigheterna inte lyckats med.

## Ordets makt över tanken

- Det är genom att formulera frågan som man bestämmer hur diskussionen ska gå. Om vi använder andra ord tänker vi annorlunda, sa Jerker Söderlind.

Istället för att använda ord som "bättre förutsättningar för kultur" bör vi tala om "nå ungdomar", "upplevelser", "integration". Vi måste visa på reella företeelser/jämförande argumentation: Regalskeppet Wasa är viktigare för Sveriges ekonomi än ett nytt vägnät i Sala!

Om vi frågar oss vad som har en infrastrukturell effekt så kan vi konstatera att det inte är bra vägar som drar folk utan en bra image! Att diskutera livskvalitet, stadsplanering, infrastruktur utan att beröra kultur är svårt. En park höjer värdet på husen runt omkring. Den kulturella infrastrukturen är en allt viktigare del av "värdet" på kommunen eller bygden.

Jerker anknöt till Erik Dahlrots tankar om att kulturen inte ger konstnären så mycket rent ekonomiskt, men är viktig för andra. Och att detta gör det svårt att se det konstnärliga arbetet renodlat som ett arbete.

Utbudet är större än efterfrågan sett ur kommersiell synvinkel och dessutom är det ibland diffusa gränser mellan producent och konsument, mellan proffs och amatör. Vem producerar och vem konsumerar?

- Sjuksköterskan lägger inte förband på sin fritid. En städerska fortsätter inte städa hemma för att det är roligt och för att prova en ny idé, vilket konstnären ofta gör.

Jerker konstaterade också att:

- Tankarna går långsammare än utvecklingen!

## Konstnärernas trygghet

Utredningen "Konstnärerna och trygghetssystemen" SOU 2003:21 presenterades av utredaren Anders Forsman och utredningssekreteraren Ann Larsson

- Efter alla kreativa och positiva inlägg hittills idag kommer vi nu med en riktig sorgesång.

Anders och Ann har på Kulturministerns uppdrag gjort en noggrann granskning av konstnärernas situation relaterade till samhällets olika trygghetssystem.

De trygghetssystem vi har idag är resultatet av många års samverkan mellan politiker och fackliga organisationer och där man hela tiden utgått från en kategori - de tillsvidareanställda. Eftersom de flesta konstnärer är s.k. kombinatorer - de har olika arbetsformer vid olika tillfällen, anställd, arbetslös, företagare - så fungerar trygghetssystemen inte för dem. Man kan nu se en tendens även inom andra branscher att alltför även där blir korttids- eller projektanställda. Då kommer systembristerna att än bättre kunna uppmärksammas.

- Det är min uppfattning att det inte är lagarna som är fel utan tillämpningen och kunskapen om konstnärskapets villkor, säger Anders. Bara 10 % av konstnärerna har en fast anställning, 50 % är frilansare och 40 % egenföretagare.

För att möta den kompetensbrist som finns hos de flesta myndigheter om konstnärliga yrken, föreslår Anders att man på Konstnärsnämnden inrättar en enhet som har i uppdrag att stå för den samlade kompetensen. Likaså bör det inrättas specialenheter som känner konstnärernas villkor på Skattemyndigheten och Försäkringskassan.

Anders och Ann ser vissa generella problem: Man måste t.ex. arbeta 6 månader för att få A-kassa. Konstnärer kombinerar olika arbetsformer. Hoppas mellan systemen. Konstnären passar illa i alla systemen. Fler och fler köpare av tjänsterna vill betala mot faktura. Då behövs F-skattsedel. Du blir egen företagare mot din vilja! Egenföretagare har oftast låg nettoinkomst. På den beräknas t.ex. sjuklön som därmed blir därefter. Problem med avdragsrätten på deklarationen eftersom mycket betraktas som privat konsumtion. Det nya pensionssystemet är en katastrof för konstnärer osv.

- För att uppnå en förbättring bör man istället för att bara lägga det på Kulturdepartementet, anpassa de andra politikområdena. Detta handlar bl.a. om närings-, finans-, jämlikhets- och sociala områden. Problemet är att konstnären passar dåligt in i alla systemen samtidigt!

Det finns lika många konstnärer som bönder i Sverige. Jordbruket betraktas som en basnäring - hur är det med konsten?

- Tänk om konstnärerna utgjorde en lika stark grupp som bönder eller fiskare, om de hade lika starka organisationer och lobbyister...!

*citat*

*Att bryta ny mark är jobbigt - men väldigt roligt.*

Erika Harlitz

## En modell för flera?

Lotta Zacharias berättade om bakgrunden till bildandet av Teateralliansen. På 80-talet var 700 personer anställda på statligt stödda teatrar och idag är det bara 300. Grundidén är att teatern ska ta ansvar för sina medarbetare. Skådespelarna har i Teateralliansen en trygghet men bara under förutsättning att de själva söker och skapar sig uppdrag och då tar de tjänstledigt. Fördelar med systemet är bl.a. att de har en arbetsplatstillhörighet, de ingår i det statliga pensionssystemet, det finns en artistförmedling och man bygger upp en fortbildning.

Kan modellen för Teateralliansen i modifierad form vara tillämpbar också för andra yrkeskategorier inom kulturen?

## Utan skyddsnät

Gun Hammar är chef för musikernas A-kassa och expert på kulturarbetarnas arbetsvillkor. Gun tycker att för varje gång det blir en översyn av reglerna blir det snarigare och hon ifrågasatte hur de berörda ska förstå när inte ens byråkraterna gör det. Numera stupar dessutom de flesta på underregler – man krånglar sig fram mellan olika regler ända tills det kommer en underregel och stoppar allt.

Gun tar upp samma problem som tidigare debattörer, Konstnärer passar inte in någonstans. Hon gjorde jämförelsen mellan konstnärer och fiskare. Antalet fiskare är bara en sjundedel av konstnärerna men har via starka lobbygrupper fått egna regler som ger ersättning vid haverier, blåst mm. Så borde också kulturarbetarna ha det!

## Att välja företagsform

Susin Lindblom är förbundsdirektör i Sveriges Dramatikerförbund. Hon har "en fot i vardera lägret" eftersom hon också är författare och jurist. Susin menar att många kulturarbetare omärkligt har glidit in i företagsformen. Man ombeds skriva en faktura, och när man gjort det några gånger så är man bokföringsskyldig och så...

Enligt Susin finns det en taxeringspsykologi som man kan ta hänsyn till. Det är lättare att ifrågasätta ett handelsbolag än ett aktiebolag eftersom de inte har revisor som granskat deras räkenskaper. Avdragsdiskussionen som finns gynnar inte konstnärer. Det konstnärer behöver göra för att vidareutbilda/fortbilda sig är sådant som andra människor gör när de roar sig. Detta förstår sällan skattemyndigheten.

Susin avslutade med att uppmana alla att bli starkare i sina krav på rättigheter.

- Om man nu inte kan ta betalt för sitt arbete eller få en vettig pension, så ska man i alla fall ha rätt betalning för sin upphovsrätt.

## Utkastad i verkligheten

Karin Inde är initiativtagare och kursledare på Konst och Managementkursen på Musikhögskolan i Göteborg. Karin inledde med att sjunga, använda sitt instrument vilket vi kanske gör alltför sällan i våra kulturkonferenser?

Karin utgick i sitt inlägg från sig själv och ifrågasatte om det räcker att vara tekniskt fulländad när man lämnar en högre konstnärlig utbildning. Hon berättade att hon gått den traditionella vägen för att bli sångerska. Den börjar med kyrkans barnkör, kommunala musikskolan, talangjakter, folkhögskola, konserter och musikhögskolan. Och när hon kom ut kunde hon sin musikhistoria och var tekniskt duktig - men rädd! Rädd att göra fel.

- Vi fick en bra utbildning i hantverket. Det här är rätt och det här är fel. Det här låter bra och det här låter dåligt. Men jag kastades ut i en verklighet som jag inte kunde någonting om och det tog två år innan jag vågade börja sjunga igen!

En kulturföretagare måste ha överblick över alla delar i sin artistiska verksamhet för att inte bli förledd. För att hjälpas åt med detta har GAC - Göteborgs artistcenter bildats. En ekonomisk förening för 25-100 personer där man kan få hjälp med administration och ekonomi för sina projekt. Nu har Karin varit med om att driva igenom en 20 poängskurs på Musikhögskolan om management där studenterna diskuterar konstnärsrollen, företagande, marknadsföring, branschkunskap och hur den konstnärliga arenan ser ut. En nyttig kurs som numera till viss del ingår i musikutbildningarna.

## Ensam är inte stark

Erika Harlitz är producent och Viktoria Alarik dansare och koreograf från Dansbyrån, ett kooperativ med fyra medlemmar - såväl dansgrupper som enskilda personer. Erika berättade konkret hur Dansbyrån löst en del praktiska problem kring bildandet av handelsbolag och kooperativ.

Det viktigaste man gjort var att anställa en producent. Trots att det varken fanns pengar eller lokal enades initiativtagarna om att med eget sparkapital satsa på en producent. Erika anställdes och det har gett resultat! Första året hade de gemensamma träffar på ett fik varje onsdag morgon, idag har man eget kontor, bygger teknikpool, har turnéer på gång, samarbetar med andra konstformer mm. Erika ser sitt arbete som ett stort nätverk: centrumbildningar, press, politiker och bidragsgivare, scener och arrangörer, kultursekreterare, danskonsulenter, publikregister, konstnärer... Ett nätverk som det tar tid att hålla igång men som ger resultat.

**citat**

*Skapelseprocessen är smärta. Det är inte lätt att vara skapande - att ge upplevelsen ett uttryck, att förmedla. Man utsätter sig för en stor risk som konstnär.*

Åsa Simma

## Drivkraft och personlighet

Camilla Thulin hade tidigare ilskan som sin drivkraft men numera är det glädjen som driver henne. När man talar om konstnären som en person som drivs av att berätta och som ofta själv är den värsta kritikern så kanske någon ser Camilla som en person med stort självförtroende i det hon gör.

- Men jag har lika dåligt självförtroende och är lika rädd som alla andra. Det är bara det att jag skiter i det!

Med sin berättelse som går från Army of Lovers via korsetter till teaterkostym, gav Camilla en bild av hur man som skapande människa hela tiden måste finna sin egen drivkraft. Och visst möter man motstånd och nederlag men då är det, menar Camilla bara att gå vidare. Det lönar sig aldrig att vara bitter. Och det handlar mycket om att göra det man verkligen tror på och får ut något själv av.

- Det enda som man har det är ju hur man är!

## Vem äger jojken?

Åsa Simma arbetar i sin konstnärliga verksamhet mycket med utgångspunkt från sina rötter, sitt arv.

- Självklart ska man ha en premiär då det är fullmåne! Vad ska man i himmelriket att göra om man inte får jojka där?

Angående samtalen om äganderätt och upphovsrätt berättade Åsa att den som utför eller har skrivit ner jojken aldrig kan äga rätten eftersom det är någon eller något som inspirerat honom till jojken. Det är fjällbjörken, ripan, fjället eller vinden som är kompositören och som i så fall skulle få STIM-pengarna! Detta är en garant för att själen i verket finns. Och att den inte är till salu. Åsa gav också sin syn på hur vi använder hennes land uppe i norr.

- Det behövs kulturella vägkorsningar - men varför ska de se ut som Ice Globe Theatre? Varför ska Sameland göras till ett nytt Disneyland? Varför ska vi bli en del av den s.k. "upplevelseindustrin"?

## Between Telling & Listening

Esther Shalev-Gerz är konstnär nu bosatt i Paris men verksam över hela världen. Esther arbetar med människor och berättelser lokalt. Hon utgår från de förutsättningar som råder. Arbetssättet är att engagera människor och göra dom delaktiga och medskapande i konstverken.

- All the magic happens in the space in between.

Esther berättade om ett antal av sina verk och hur hon t.ex. i verket "White Out" som nyligen visades på Historiska Museet i Stockholm, ville undersöka hur identiteter bildas. Hur "vi" ser på "dom" och hur "dom" betraktar "oss". Hon ville ta reda på hur två folk - det samiska och det svenska - har inspirerat varandra. Om dubbla identiteter beroende på i vilka miljö vi befinner oss och vilka människor vi har en relation till. Hur sammanhanget bestämmer vår identitet. I Esthers tankar handlar det mycket om hur berättelsen når lyssnaren och om konstnärens roll och ansvar som förmedlare.

## Fem snabba presentationer

EARYA är ett handelsbolag med ljudet som affärsidé. Anna Alexandersson och Sarah Thysell började som radiojournalister men satsar nu på sitt bolag där de får utlopp för kreativa ljudlösningar. De gör "Hörspel", de samlar i en ljudbank, de arbetar med ljudinstallationer.

KULTURÖSET är en 12 timmars kulturfestival söder om Kalmar. Tomas Forssell är med i Kulturarbetarföreningen Osman som arrangerar. Fast egentligen var det kommunalnämnden som ringde upp och frågade "kan inte ni ordna...". 5000 personer upplevde festivalen 2002. Blir det en fortsättning? Det hänger på ork och lust.

ZIN-LIT' är en grupp som arbetar med New Stage - en mix av flera olika konstarter; cirkus, dans, teater, musik och bildkonst. Första produktionen "Norrskan" hade premiär i London. Elias Wåhlund berättade att man nu flyttat till Ystad och att man ska starta en högskoleutbildning 2004 tillsammans med Högskolan i Kristianstad.

ARCIV i Västerbotten vill höja kompetensen och bidra med rådgivning inom entreprenörskap, projektkunskap och marknadsföring. Anders Persson berättade att man idag har tre resurscentra i länet där man jobbar med professionellt verksamma kulturarbetarna och hjälper dem att förverkliga sina idéer.

HÄLLEFORSNÄS BRUKSFASTIGHETER i Sörmland består av 36.000 kvadratmeter slitna men kreativa lokaler. Theresia Holmstedt Jensen berättade om hur man nu successivt rustar lokaler och området för att här skapa både arbetslokaler för konstnärer och möjligheter för konserter, teaterföreställningar mm.

*citat*

*För att kunna ta betalt måste du göra dig synlig. Vi ville inte vänta på att bli upptäckta så vi startade eget.*

Viktoria Alarik

## Seminarie serien fortsätter

**Vi har nu under tio samtal med olika teman och på olika platser upplevt hur levande det lokala kulturlivet är och hur stort behovet är att träffas för att samtala om gemensamma frågor.**

**Seminarie serien LOKAL KULTUR fortsätter med nya teman på nya platser. Information om kommande seminarier och aktiviteter finner du på:**

**[www.framtidenskultur.se/lokalkul](http://www.framtidenskultur.se/lokalkul)**

### anmälan / information

Lasse Ernst och Anie Edéus  
LOKAL KULTUR / EUREKA  
Vickleby bygata 12  
386 93 Färjestaden  
Tel: 0485 - 366 60  
lokalkultur@framtidenskultur.se  
www.framtidenskultur.se/lokalkul